

УДК 342.5

В.О. АНТОНОВ

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Аналізуються конституційно-правові проблеми, що пов'язані із дослідженням місця та ролі Українського народу як визначального суб'єкта у системі забезпечення національної безпеки української держави.

Ключові слова: система забезпечення національної безпеки, український народ, суб'єкт, держава.

Антонов В.А. Украинский народ как определяющий субъект системы обеспечения национальной безопасности украинского государства

Анализируются конституционно-правовые проблемы, которые связаны с исследованием места и роли Украинского народа как определяющего субъекта в системе обеспечения национальной безопасности украинского государства.

Ключевые слова: система обеспечения национальной безопасности, украинский народ, субъект, государство.

Antonov Volodymyr. Ukrainian people as a defining subject of the national security of the ukrainian state

In the article the author analyzes the constitutional and legal problems which are associated with the study of the place and role of the Ukrainian people as a determining subject of system of national security of the Ukrainian state.

Key words: system of national security, the Ukrainian people, subject, state.

Аналізуючи суб'єкти системи забезпечення національної безпеки української держави, що знайшли своє законодавче закріплення у Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.), варто зазначити, що у даному законі законодавець не визначив незрозуміло з яких причин основного суб'єкта – Український народ.

Відповідно до чинної Конституції (ст. 17), захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу¹.

Розглядаючи Український народ у якості найважливішого суб'єкта системи забезпечення національної безпеки української держави, слід зазначити, що пріоритетне місце в гарантуванні конституційного ладу виключно відводиться народу України. За Конституцією народ України є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади та має виключне право визначати й змінювати конституційний лад в Україні (ст. 5). Слід зазначити, що визначення і зміна конституційного ладу здійснюється, як правило, не довільно, а у визначених Конституцією і законами формах, зокрема, шляхом виборів, референдумів тощо.

Право народу визначати і змінювати конституційний лад не може бути узурповане державою, іншими словами самостійно привласнене нею, її органами або посадовими особами (ст. 5)².

Аналізуючи проблеми, що пов'язані з реалізацією статусу народу як єдиного джерела влади, слід зауважити, що демократичною вважається держава, яка всебічно і в повному обсязі виражає волю народу, а її організація та діяльність постійно відповідають волі народу. Тобто мається на увазі як загальна воля всього Українського народу, так і воля окремих соціальних груп, спільностей та кожної окремої особи (людини, громадянина).

Вихідним моментом демократизму української держави є його проголошенні на найважливішому конституційному рівні, що реалізується в Основному Законі і пов'язано з конституційним визнанням державою статусу народу як єдиного джерела влади, його право реалізовувати свою владу як через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, так і безпосередньо, шляхом виборів, референдумів тощо.

Особливого значення у становленні і функціонуванні демократичної держави має порядок формування органів державної влади, зокрема, порядок виборів до органів державної влади та інші засоби їх формування.

Згідно ст. 71 Конституції України, вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права, шляхом таємного голосування. Де виборцям гарантується вільне волевиявлення³. Відповідно до Конституції, шляхом вільних виборів обираються народні депутати України до парламенту – Верховної ради, Президент України, а також органи місцевого самоврядування України.

Слід зазначити, що основним показником демократизму держави є наявність виборних представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування. Так, виборними органами державної влади в Україні є Верховна Рада і Президент, а виборним представницьким органом державної влади виступає лише один орган державної влади – Верховна рада України. Виборними представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради. Районні та обласні ради представляють спільні інтереси територіальних громадян сіл, селищ та міст, незалежно від порядку їх формування.

Отже, органом державної влади, який уособлює представницьку демократію в Україні і яка виступає провідним структурним елементом демократизму держави являється Верховна Рада. Де тільки вона має право представляти Український народ – громадян України всіх національностей та виступати від його імені. Саме Верховна Рада є єдиним, загальнонаціональним, колегіальним, постійно діючим органом законодавчої влади в Україні, що впливає як з Преамбули Конституції, так і з її змісту.

Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні від імені українського народу та в межах своїх повноважень, визначених Конституцією України: визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики; основи національної безпеки; формує законодавчу базу у цій сфері; схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації; визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України.

Таким чином, розглядаючи Український народ у якості найважливішого суб'єкта системи забезпечення національної безпеки української держави слід зазначити, що громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократи, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних

обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку.

Виходячи із недостатньої ефективності механізмів прийняття та виконання державних рішень, спрямованих на утвердження і зміцнення конституційно-правових засад у сфері національної безпеки української держави та враховуючи тривалу політичну та економічну нестабільність, корумпованість та непрофесіоналізм державної служби, зрощення бізнесу й політики в українській державі, вельми актуальною постає проблема про демократичний цивільний контроль над сферою національної безпеки.

Важливого значення у цьому аспекті набуває прийняття Верховною Радою України Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією України і правоохоронними органами держави» (2003 р.)⁴, який встановлює загальні принципи та засади такого контролю. Слід відзначити, що цей Закон визначає демократичний контроль як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної та військової дисципліни.

Водночас система демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами української держави має відповідати демократичним засадам правової держави щодо забезпечення прав і свобод людини, міжнародним зобов'язанням, взятих Україною і здійснюватися на основі принципів:

– верховенства права, неухильного дотримання вимог законодавства, яким регулюються цивільно-військові відносини, діяльність Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів;

– розмежування функцій і повноважень політичного керівництва Воєнною організацією держави і правоохоронною діяльністю та професійного військового управління Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, унеможливлення дублювання їхніх функцій;

– взаємодії й відповідальності органів державної влади та органів військового управління і правоохоронних органів у межах, визначених законодавством, за здійсненням оборонної політики та політики у справі зміцнення законності й громадського порядку, за вчасне і всебічне матеріально-фінансове забезпечення Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави для виконання покладених на них функцій;

– деполітизації та деідеологізації контролю. Службові (посадові) особи, здійснюючи згідно із цим Законом функції контролю у сфері оборони і безпеки держави та правоохоронної діяльності, не можуть бути зв'язані рішеннями політичних партій чи громадських організацій;

– прозорості видатків на національну безпеку і оборону, правоохоронну діяльність, утилізацію та ліквідацію озброєнь, попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій;

– здійснення діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань на принципах єдиноначальництва і суворої дисципліни;

– відкритості для суспільства інформації про діяльність Збройних Сил України та інших складових частин Воєнної організації, правоохоронних органів держави, яка не становить державну таємницю, з урахуванням визначеної законами специфіки державних правоохоронних органів;

– відповідальності посадових осіб за своєчасність, повноту і достовірність інформації, що надається, та за реагування на звернення громадян, громадських організацій, виступи засобів масової інформації;

– судового захисту прав суб'єктів цивільного контролю.

З метою захисту українським народом як найважливішим суб'єктом системи забезпечення національної безпеки національних інтересів України, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави у сфері цивільно-військових відносин, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до міжнародних зобов'язань, взятих Україною, предметом цивільного контролю у сфері національної безпеки, правоохоронної діяльності держави має стати:

– обґрунтованість рішень державних органів з військових питань та питань правоохоронної діяльності з точки зору відповідності їх засадам внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародним

зобов'язанням України за укладеними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– хід виконання програм реформування Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема програм переведення Збройних Сил України на контрактну форму комплектування особовим складом, вирішення проблем соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню або звільнені в запас чи у відставку, забезпечення їх житлом та конверсії колишніх військових об'єктів, військового, військово-політичного та військово-технічного співробітництва з іншими державами та міждержавними союзами, створення і розвитку виробництва нових видів озброєнь та військової техніки, конверсії оборонних підприємств і виробництв, відчуження і реалізації військового майна, приватизації підприємств, що віднесені до сфери управління Міністерства оборони України та інших центральних органів виконавчої влади, інших загальнодержавних програм у сфері оборони і національної безпеки, правоохоронної діяльності; формування і реалізація кадрової політики в цих сферах;

– стан військово-патріотичного виховання молоді, підготовка громадян до захисту Батьківщини;

– питання експорту та імпорту озброєнь та військової техніки;

– дотримання вимог Конституції та законів України стосовно прав і свобод громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України, інших військових формуваннях, правоохоронних органах, стану правової і соціальної захищеності осіб, які підлягають призову на військову службу, проходять військову службу або знаходяться в запасі, а також звільнених з військової служби та членів їхніх сімей;

– формування, затвердження і використання визначених законом про Державний бюджет України видатків на потреби оборони, національної безпеки, правоохоронної діяльності; дотримання бюджетного законодавства в цих сферах;

– формування, фінансове забезпечення і виконання оборонного замовлення, планів мобілізаційної підготовки і мобілізації, заходів щодо утилізації та ліквідації озброєнь, попередження надзвичайних ситуацій та подолання їх наслідків;

– участь підрозділів Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях і антитерористичних діях, спільних військових навчаннях та інших акціях у рамках міжнародного військового та військово-технічного співробітництва;

– дотримання законів України при вирішенні питань про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України та під час перебування їх на її території;

– дотримання законності при розгляді органами державної влади, військовими посадовими особами звернень і скарг військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

Досліджуючи проблеми, що пов'язані із запровадженням демократичного цивільного контролю, слід зазначити, що саме парламентський контроль має стати центральною ланкою цього важливого процесу. У цьому контексті необхідно усунути незбалансованість повноважень Президента, Уряду, Парламенту та судової гілки влади у сфері цивільного контролю у системі забезпечення національної безпеки української держави. І хоча Законом «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією України і правоохоронними органами держави» більш-менш визначені установчі та законодавчі функції Верховної Ради України, повноваження парламентських комітетів і спеціальних комісій та повноваження народних депутатів України в здійсненні контролю, проте аналізуючи ці повноваження і важелі контролю з боку виконавчої влади у сфері національної безпеки значно переважають над важелями впливу з боку Парламенту. Уряд здебільшого вирішує оперативні проблеми у сфері національної безпеки і оборони, Парламент розглядає законодавчі питання та затверджує бюджет. Разом з тим, Верховна Рада хоча і затверджує бюджетне фінансування Збройних Сил, але при цьому не затверджує Державну програму її розвитку. А отже й не несе відповідальності за реалізацію цих надзвичайно важливих Програм.

Не менш важливою проблемою також залишається питання про обмеженість повноважень Верховної Ради України щодо впливу на кадрову політику в основних силових структурах. Чинним законодавством України не передбачено погодження з Парламентом ключових кадрових призначень у силових відомствах.

Не простою проблемою виступає потреба про посилення інформування громадськості як вітчизняної, так і зарубіжної про законодавчу діяльність Верховної Ради України у галузі національної безпеки і оборони української держави. Слід відзначити, що правовим підґрунтям у реалізації цієї проблеми має стати Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003 р.), яким, зокрема, ст. 7 визначені особливості та обмеження у здійсненні такого контролю.

Так, суб'єкти цивільного контролю здійснюють свої повноваження у сфері контролю з дотриманням встановленого законодавством України режиму доступу до інформації, яка віднесена до державної таємниці, а також обмежень, встановлених законом для захисту стратегічних інтересів держави, у тому числі в разі введення надзвичайного і воєнного стану.

Оперативні та мобілізаційні плани Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, оперативно-розпорядчі дії їх посадових осіб контролю з боку громадян та громадських організацій не підлягають.

Контроль за діяльністю Служби безпеки України, розвідувальних і контррозвідувальних органів України, оперативних підрозділів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, а також підрозділів дізнання та досудового слідства здійснюється з дотриманням вимог законів України “Про Службу безпеки України”, “Про розвідувальні органи України”, “Про контррозвідувальну діяльність”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України”, інших законів та Кримінально-процесуального кодексу України.

Особливої ваги у контексті досліджуваної проблематики, що пов'язана з громадським контролем і, зокрема, участю громадян у здійсненні такого контролю. В Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003 р.) визначено, що громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю над Воєнною організацією держави та правоохоронними органами як через громадські організації, членами яких вони є, через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника у справах захисту прав військовослужбовців або до іншого державного органу в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України “Про звернення громадян”.

Громадським організаціям, зареєстрованим у встановленому порядку, гарантується відповідно до Конституції України, цього Закону і статутних положень можливість:

– запитувати та отримувати в установленому порядку від органів державної влади, у тому числі від органів військового управління, інших організацій, підприємств і установ, що належать до Воєнної організації держави, правоохоронних та інших органів інформацію, яка не містить державної таємниці, з питань діяльності Збройних

Сил України, інших військових формувань, правоохоронної діяльності;

- проводити наукові дослідження з проблем військового будівництва, організації оборони, забезпечення безпеки країни, боротьби із злочинністю, проводити публічне обговорення їх результатів, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо;

- проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції відповідним державним органам для врахування в ході реформування Збройних Сил України, інших складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;

- брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань реформування і діяльності Збройних Сил України, інших ланок Воєнної організації та правоохоронних органів держави, проблем правового і соціального захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей;

- знайомитися з умовами служби, життя і побуту військовослужбовців;

- через суб'єктів права законодавчої ініціативи виступати із законодавчими ініціативами в галузі військового будівництва, правоохоронної діяльності, соціального захисту військовослужбовців, пенсіонерів та членів їхніх сімей⁵.

Таким чином, запровадження демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави сприятиме більш ефективній діяльності всіх складових інститутів Воєнної організації та правоохоронних органів, спрямованих на реалізацію визначених засадами внутрішньої і зовнішньої політики України завдань у сфері національної безпеки і оборони, правоохоронної діяльності з метою становлення і розвитку громадянського суспільства та зміцнення конституційного правопорядку в державі, здійснення визначених Конституцією України функцій у сфері національної безпеки, оборони та зміцнення громадського порядку;

- дотриманню законності в діяльності всіх складових частин Воєнної організації та правоохоронних органів держави;

- підтриманню політичної стабільності в суспільстві, створення умов, які унеможливають використання Збройних Сил України та інших військових формувань, правоохоронних органів для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності,

а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій.

1. *Україна*. Закони. Конституція України : текст відповідає офіц. – К. : Національний книжковий проект, 2011. – С. 6. 2. Там само. – С. 4. 3. Там само. – С. 20. 4. *Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави* : Закон України // ВВР України. – 2003. – № 46. – Ст. 366. 5. Там само.

Antonov Volodymyr. Ukrainian people as a defining subject of the national security of the ukrainian state

In the article the author analyzes the constitutional and legal problems which are associated with the study of the place and role of the Ukrainian people as a determining subject of system of national security of the Ukrainian state.

Considering Ukrainian society as the most important subject of the national security of the Ukrainian state, it should be noted that the priority in ensuring the constitutional order is only given to the people of Ukraine. Under the Constitution, the people of Ukraine are the bearer of sovereignty and the only source of power and have the exclusive right to determine and change the constitutional order in Ukraine (Art. 5). It should be noted that the definition and change the constitutional order is made, as a rule, not in an arbitrary manner, but in certain forms providing by the Constitution and laws or by the way of elections or referendums and etc.

The right of the people to determine and change the constitutional order can not be usurped by the state, in other words independently awarded her its agencies or officials (art. 5). The author draws attention to the fact that analyzing the problems related to the implementation status of the people as the sole source of power, it should be noted that democracy is considered a state which fully and completely expresses the will of the people, and its organization and activities will always meet people. This implies a common will of all Ukrainian people and the will of specific social groups, communities and each individual (person, citizen). The starting point is the democracy of the Ukrainian state is declared on the most important constitutional level, implemented in the Constitution and due to the constitutional recognition of the status of the state of the people as the sole source of power, of his right to exercise their power as through government agencies and local governments, and directly, through elections, referendums and more. Of particular importance in the development and functioning of a democratic state is of the order of formation of the government, including the procedure for election to public authorities and other means of their formation. According to Art. 71 of the Constitution of Ukraine, elections of state and local governments are free and are held on the basis of universal, equal and direct suffrage by secret ballot. Where voters are guaranteed free expression. According to the Constitution, elected through free elections Ukraine MPs to Parliament – Parliament, the President of Ukraine and local authorities of Ukraine. Thus, considering the Ukrainian people as the most important subject of the national security of the Ukrainian state should be noted that the citizens of Ukraine through participation in elections, referendums and through other forms of direct Democrats, as well as through government agencies and local governments that they choose, implement national interests, voluntarily and in the performance of constitutional duties take steps, by the laws of Ukraine to ensure national security; both

directly and through association of citizens attracted the attention of social and state institutions to dangerous phenomena and processes in various spheres of the country; Legally and legal means to protect their rights and interests as well as their own safety. Based on the lack of mechanisms adoption and implementation of government decisions aimed at establishing and strengthening constitutional and legal principles in the national security of the Ukrainian state and given the continued political and economic instability, corruption and incompetence of the civil service, blending of business and politics in the Ukrainian state, very relevant there is a problem of democratic civilian control over national security.

Key words: system of national security, the Ukrainian people, subject, state.

УДК 342.7

Я. К. ТОВПЕКО

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ І «ПРОПАГАНДУ ГОМОСЕСУАЛІЗМУ»

Здійснюється аналіз законопроектів, спрямованих на обмеження і заборону «пропаганди гомосексуалізму», в контексті реалізації сексуальними меншинами права на свободу вираження поглядів. Обґрунтовуються невідповідність законопроектів актам у сфері прав людини міжнародного значення і некоректність вживання терміну «гомосексуалізм».

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, права людини, сексуальні меншини, пропаганда, дискримінація.

Товпеко Я. К. К вопросу о праве на свободу выражения мнения и «пропаганде гомосексуализма»

Осуществляется анализ законопроектов, направленных на ограничение и запрет «пропаганды гомосексуализма», в контексте реализации сексуальными меньшинствами права на свободу выражения мнения. Обосновываются несоответствие законопроектов актам в сфере прав человека международного значения и некорректность употребления термина «гомосексуализм».

Ключевые слова: право на свободу выражения мнения, права человека, сексуальные меньшинства, пропаганда, дискриминация.

Товпеко Яна. On the right to freedom of expression and «homosexual propaganda»

In the article are analyzed bills aimed to restrict and ban «homosexual propaganda» in the context of realization by sexual minorities the right to freedom of expression. Are reasoned discrepancy between them and legislation acts on human rights of international importance and the incorrect use of the term «homosexuality».

© ТОВПЕКО Яна Костянтинівна – аспірантка відділу конституційного права і місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України